

Ο κυνηγός των συνωμοσιολόγων, Σ. Ιωαννίδης

Σάκης Ιωαννίδης

Ο κυνηγός των συνωμοσιολόγων

Προτείνεται να μελετηθεί το παρόν άρθρο για το βιβλίο του Michael Shermer, *Γιατί οι άνθρωποι πιστεύουν σε παράξενα πράγματα; σε συνδυασμό με τα αποσπάσματα του βιβλίου που περιλαμβάνονται στο κείμενο [Η μεθοδολογία της άρνησης του Ολοκαυτώματος]*

Εάν η θεωρία συνωμοσίας που θέλει τον Μπιλ Γκέιτς να βρίσκεται πίσω από την επιδημία του κορωνοϊού είναι η πιο ενοχλητική για τον Μάικλ Σέρμερ, η θεωρία του 5G είναι μακράν η πιο γελοία. «Δεν μπορεί να υπάρξει σύνδεση του δικτύου κινητής τηλεφωνίας με τη διασπορά του ιού και τα εμβόλια, είναι τόσο γελοίο τέλος πάντων. Οι άνθρωποι φοβούνται το 4G, το 3G, τα κινητά “παντόφλες”, οτιδήποτε», μας λέει γελώντας στην οθόνη του Skype.

Ο 65χρονος ελληνικής καταγωγής Αμερικανός Μάικλ Σέρμερ έχει αρκετή δουλειά αυτή την περίοδο και μάλλον δεν κινδυνεύει να μείνει άνεργος. Κάθε τόσο, ακόμη μία καινούργια θεωρία συνωμοσίας γύρω από την επιδημία του κορωνοϊού κάνει την εμφάνισή της και ο Σέρμερ αναλαμβάνει να την αποδομήσει.

Εκδότης του περιοδικού *Skeptic*, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Τσάπμαν της Καλιφόρνιας και συγγραφέας 20 βιβλίων, ανάμεσα στα οποία το «Γιατί οι άνθρωποι πιστεύουν σε παράξενα πράγματα» (Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης) και το πρόσφατο «Giving the devil his due» που κυκλοφορεί στα αγγλικά από τις εκδόσεις Cambridge University Press, ο Σέρμερ μιλάει γρήγορα και συνδέει τις τελείες ανάμεσα στις θεωρίες συνωμοσίας που κυκλοφορούν για τον Μπιλ Γκέιτς από τη δεκαετία του '90, την 11η Σεπτεμβρίου και τον Μπους και, βέβαια, για την πανδημία του κορωνοϊού.

Υπάρχει μια «αρνητική αλήθεια», μας λέει, στις θεωρίες συνωμοσίας διότι συνωμοσίες όντως συμβαίνουν.

Η καχυποψία

«Αν ορίσουμε ως συνωμοσία την πλεκτάνη δύο ή περισσότερων ατόμων που συνεργάζονται για να πετύχουν κάτι με παράνομο τρόπο, τότε αυτό, ναι, συμβαίνει. Όχι για να ελέγξουν ή να κατακτήσουν τον κόσμο, αλλά σε μια πιο μικρή κλίμακα», μας λέει. «Έτσι, η καχυποψία των ανθρώπων απέναντι σε δομές

εξουσίας ή σε μεγάλες εταιρείες που μπορεί να κινούνται με δόλιο τρόπο ενισχύεται, ειδικά όταν αντιμετωπίζουν κάτι για το οποίο γνωρίζουν πολύ λίγα πράγματα».

Αυτό εξηγεί επίσης τους λόγους για τους οποίους οι θεωρίες συνωμοσίας στην περίπτωση της πανδημίας, εκτός του ότι είναι «κολλητικές» και διασπείρονται ταχύτατα μέσω της τεχνολογίας, είναι και αρκετές, δηλαδή πολλαπλασιάζονται σαν ιός. «Υπάρχουν αρκετά πράγματα που δεν γνωρίζουμε για τον κορωνοϊό. Υπάρχουν ερωτήματα για την προέλευσή του -αν και φαίνεται μάλλον καθαρά ότι είναι ιός που προέρχεται από νυχτερίδες-, υπάρχουν θάνατοι μικρών παιδιών που ίσως συνδέονται με τον ιό, υπάρχει γενικά μεγάλη αβεβαιότητα για το τι ακριβώς να κάνουμε. Όταν δεν γνωρίζουμε τόσα πράγματα, το μυαλό είναι κάπως πιο ανοιχτό σε βολικές εξηγήσεις κι εκεί είναι που έρχονται οι θεωρίες συνωμοσίας ή οι εναλλακτικές θεωρίες να καλύψουν το κενό. Οπότε τώρα έχουμε μια τέλεια καταιγίδα όπου όλοι οι παραπάνω παράγοντες αλληλεπιδρούν την ίδια στιγμή», μας λέει.

Σαν να μην έφταναν όλα τα άλλα με όσους πιστεύουν ότι ο ιός κατασκευάστηκε σε κάποιο μυστικό εργαστήριο της Κίνας για να πληγεί η Αμερική ή ότι ο ιός δεν είναι τόσο θανατηφόρος όσο λένε οι κυβερνήσεις που θέλουν απλώς να μας ελέγξουν, ή ακόμη χειρότερα ότι τελικά το δίκτυο 5G είναι που σκοτώνει, στον δημόσιο λόγο έχει μπει δυναμικά το κίνημα κατά των εμβολίων - παρόλο που δεν υπάρχει ακόμη εμβόλιο. Το «μοτίβο» όμως των αντιεμβολιαστών, λέει ο Μάικλ Σέρμερ, είναι αρκετά προβλέψιμο. Έχουν τα ίδια επιχειρήματα, εξηγεί, εδώ και δεκαετίες απλώς αλλάζει ο στόχος.

«Αυτή την τακτική την ονομάζουμε “μετακινώντας το τέρμα”. Τη δεκαετία του '90 οι αντιεμβολιαστές ισχυρίζονταν ότι τα εμβόλια προκαλούν αυτισμό. Γιατί; Λόγω του υδραργύρου, έλεγαν. Όταν το 2000 αφαιρέθηκε ο υδράργυρος από τα εμβόλια, ο αυτισμός παρέμεινε. Έτσι, είπαν ότι έφταιγαν οι δόσεις των εμβολίων, μετά ο αριθμός τους, έπειτα ο συνδυασμός των εμβολίων. Τώρα φταίει η COVID-19. Το θέμα δεν είναι φυσικά τα εμβόλια, αλλά η πολιτική, η ιδεολογία, η εξουσία. Η Αριστερά φοβάται ότι οι μεγάλες φαρμακευτικές θα βγάλουν λεφτά. Η Δεξιά φοβάται ότι η κυβέρνηση θα περιορίσει τις ελευθερίες της. Έτσι, πριν από τον κορωνοϊό, βλέπαμε ξεχασμένες ασθένειες να επανέρχονται σε περιοχές όπως το Κολοράντο και το Ορεγκον, όπου το αντιεμβολιαστικό κίνημα είναι πολύ δυνατό».

Η «ανοσία»

Το πολιτικό σώμα των ΗΠΑ δεν έχει πλήρη ανοσία στις θεωρίες συνωμοσίας. Από την αρχή της επιδημίας, η θεωρία ότι ο ιός μπορεί να ξέφυγε από ένα εργαστήριο της πόλης Γουκάν Βρήκε υποστηρικτές ανάμεσα σε Ρεπουμπλικανούς γερουσιαστές. Τελευταία, μας λέει ο κ. Σέρμερ, η θεωρία συνωμοσίας που κερδίζει έδαφος ακούει στον τίτλο «QAnon» και βέβαια την υποστηρίζει ο πρόεδρος των ΗΠΑ Ντόναλντ Τραμπ. Σύμφωνα με τη θεωρία, ένα άτομο με το ψευδώνυμο Q -που μας θύμισε τον Q από τις ταινίες του Τζέιμς Μποντ-

προέρχεται από το «βαθύ κράτος» των ΗΠΑ, κινεί τα νήματα και πολεμάει με κάθε τρόπο τα συμφέροντα της χώρας.

«Υποτίθεται όμως ότι ο Τραμπ προσπαθεί να μας σώσει από τον Q. Αυτή η θεωρία είναι ό,τι πιο παράξενο αλλά και ό,τι πιο δημιουργικό έχω ακούσει εδώ και καιρό. Το πιο τρελό πριν από αυτή τη θεωρία ήταν οι “9/11 Truthers”, όσοι πίστευαν ότι πίσω από την επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου κρύβονταν ο ίδιος ο Μπους. Ή για τη δολοφονία του Κένεντι. Υπάρχει πάντα μια δυσαναλογία αιτίας και αποτελέσματος. Ο πιο ισχυρός άνθρωπος στον κόσμο σκοτώθηκε από τον Οσβαλντ, ένα τίποτα; Η πριγκίπισσα Νταϊάνα σκοτώθηκε από ένα συνδυασμό υπερβολικής ταχύτητας, μεθυσμένου οδηγού και επειδή δεν φορούσε ζώνη; Είναι οι πιο συχνές αιτίες δυστυχημάτων, αλλά δεν το πιστεύουμε για μια πριγκίπισσα. Οπότε προσθέτουμε έξτρα “στρώσεις” πρωταγωνιστών».

Προσέχουμε περισσότερο τα επικίνδυνα πράγματα σε σχέση με τα θετικά

Το σαράκι της αμφισβήτησης για τον κυνηγό των θεωριών συνωμοσίας δεν ήταν πάντα δεδομένο, αλλά μπήκε μέσα του χάρη σε δύο ρόδες. Ο ελληνικής καταγωγής Μάικλ Σέρμερ, με σπουδές ψυχολογίας και ιστορίας των επιστημών, ήταν για περίπου μία δεκαετία επαγγελματίας ποδηλάτης. Όχι μόνον αθλούνταν πάνω στους δύο τροχούς, αλλά ήταν από τους συνιδρυτές και τους πρώτους δρομείς του αγώνα *Race Across America*, ποδηλατικού υπερμαραθωνίου που ξεκινάει από την Καλιφόρνια και καταλήγει στη Νέα Υόρκη. Οι ποδηλάτες ίσως είναι εξοικειωμένοι με τον όρο «*Shermer's neck*», έναν τραυματισμό που αποδυναμώνει τους μυς του αυχένα έπειτα από πολλές ώρες στην αγωνιστική θέση των ποδηλάτων δρόμου.

Έτσι, σε μια τέτοια διαδρομή, ο Σέρμερ καταπίνοντας τα χιλιόμετρα πάνω στο ποδήλατό του και έχοντας ακολουθήσει διάφορες συμβουλές διατροφολόγων, χειροπρακτικών, εναλλακτικών ιατρών και διάφορων «ειδικών» για το πώς να βελτιώσει τη ζωή του και την ποδηλασία του, αποφάσισε να σταματήσει να πειραματίζεται.

«Ως ποδηλάτης έκανα διάφορους πειραματισμούς στον εαυτό μου για να δω τι λειτουργεί και τι όχι. Συνειδητοποίησα όμως ότι αυτό δεν πάει πουθενά. Αυτή είναι η διαφορά της επιστήμης, που προωθεί το ελεγχόμενο πείραμα και δεν στηρίζεται στην τυχαιότητα. Ο κόσμος είναι πολύπλοκος, υπάρχουν πολλοί παράγοντες που πρέπει να λάβεις υπ' όψιν σου κάθε φορά. Κάπως έτσι σκέφτηκα και ίδρυσα τον οργανισμό “*The Skeptics Society*” (σ.σ. Λέσχη των Σκεπτικιστών) το 1992, που προωθεί την επιστημονική σκέψη έναντι της ψευδοεπιστήμης και των προκαταλήψεων».

Στο νέο του βιβλίο «*Giving the devil his due*», ο Σέρμερ θεωρεί ότι ο μόνος τρόπος για να αντιμετωπίσουμε τις θεωρίες συνωμοσίας, τον επικίνδυνο λόγο και τον λόγο του μίσους είναι περισσότερος... λόγος. «Το θέμα δεν είναι να λογοκρίνουμε τον λόγο - ας ακούγονται όλες οι ιδέες, όποιες και αν είναι. Δεν ξέρουμε τα πάντα. Είμαι υπέρ της ελευθερίας του λόγου σε κάθε περίπτωση. Πρέπει να επιτρέπουμε στους ανθρώπους να μιλήσουν για να ακουστούμε και εμείς. Διάβολος είναι ο καθένας με τον οποίο διαφωνούμε».

Τι είναι όμως αυτό που κάνει τις θεωρίες συνωμοσίας τόσο ελκυστικές; Γιατί μας αρέσει να φανταζόμαστε το μέλλον ως κάτι δυστοπικό και κακό;

«Είμαστε προκατειλημμένοι αρνητικά», λέει, «προσέχοντας περισσότερο τα επικίνδυνα και αρνητικά πράγματα σε σχέση με τα θετικά». Η ήττα πονάει δύο φορές περισσότερο από την ικανοποίηση της νίκης, λέει ο Σέρμερ, ο οποίος υποστηρίζει ότι εξελικτικά είμαστε «προγραμματισμένοι» να σκεφτόμαστε πρώτα τα πράγματα που μπορεί να πάνε στραβά. «Είμαστε υπερευαίσθητοι στις απειλές, ενώ τα καλά πράγματα στη ζωή συμβαίνουν σταδιακά και πολλές φορές χωρίς να τα καταλάβουμε. Γι' αυτό οι περισσότεροι άνθρωποι είναι πεσιμιστές και αρνητικοί με την τεχνολογία, την κοινωνία, το μέλλον κτλ. Κάθε γενιά νομίζει ότι έρχεται το τέλος και ότι ο κόσμος βρίσκεται στη χειρότερη στιγμή του. Ωστόσο, εάν δούμε τα γεγονότα, εκτός από την περίπτωση του κορωνοϊού, η γενικότερη κατάσταση στον κόσμο δεν ήταν ποτέ καλύτερη».

Σάκης Ιωαννίδης

[Η Καθημερινή](#), 25/05/2020

Τελευταία πρόσβαση 29/01/2021

Δραστηριότητες

1. Η πανδημία του κορονοϊού συνοδεύτηκε από την εμφάνιση επιβλαβών ή παραπλανητικών θεωριών συνωμοσίας, οι οποίες εξαπλώνονται κυρίως στο διαδίκτυο. Για την καταπολέμηση αυτού του φαινομένου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η UNESCO δημοσιεύουν σειρά δέκα εκπαιδευτικών ενημερωτικών γραφημάτων που βοηθούν τους πολίτες να εντοπίζουν, να καταρρίπτουν και να καταπολεμούν τις θεωρίες συνωμοσίας. Ανατρέξτε στην [ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής](#) και διαβάστε το 1^ο εκπαιδευτικό ενημερωτικό γράφημα Τι είναι οι θεωρίες συνωμοσίας; Για ποιο λόγο ανθούν; Ποιες από τις διαπιστώσεις αυτές μπορεί να είναι κοινές με αυτές του Μάικλ Σέρμερ στο κείμενο «Ο κυνηγός των συνωμοσιολόγων»;
2. Ποιο ρόλο έχει η αφήγηση της «ποδηλατικής εμπειρίας» του Μάικλ Σέρμερ στο κείμενο «Ο κυνηγός των συνωμοσιολόγων»;
3. Τι προτείνει ο Μάικλ Σέρμερ για την αντιμετώπιση των θεωριών συνωμοσίας;